

Albín Škoviera

Dilemata náhradní výchovy

**Teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině
a v dětských domovech**

Otázka opuštěných dětí a jejich přijímání do náhradních rodin byla vždy předmětem zájmu široké veřejnosti i státních orgánů. V souvislosti s touto problematikou se objevuje řada otázek, na které často nelze jednoznačně odpovědět. Je pro dítě lepší „špatná“ rodina, nebo „dobrá“ výchovná instituce? Podle jakých kritérií vybírat rodiče pro konkrétní dítě? Jaká by měla být náhradní péče pro děti s postižením? Jsou lepší státní, či nestátní instituce náhradní péče? Jaký je nejlepší typ dětského domova? Kam by měly být umísťovány děti s vážnými poruchami chování? Ve třinácti kapitolách této knihy, z nichž každá řeší jedno dilema, naleznete podrobný rozbor různých rodinných a výchovných situací. Autor probírá argumenty z obou stran, uvádí zajímavá výzkumná zjištění a příběhy z vlastní praxe. Kniha je určena pracovníkům v oblasti náhradní péče o děti, psychologům, studentům sociálních oborů, současným i potenciálním adoptivním rodičům a pěstounům.

PhDr. Albín Škoviera, Ph.D., působí na Pedagogické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě.

www.portal.cz

ISBN 978-80-7367-318-5

9 788073 673185

Doporučená cena 229,- Kč

portal

Dilemata náhradní výchovy

Albín Škoviera

portal

Dilemata náhradní výchovy

Albín Škoviera

**Teorie a praxe výchovné péče o děti
v rodině a v dětských domovech**

portal

Tabulka č. 1 Malý slovensko-český slovník pojmů

Slovenská republika	Česká republika
Centrum výchovnej a psychologickkej prevencie	Středisko výchovné péče
Diagnostické centrum	Diagnostický ústav
Domov sociálnych služieb	Ústav sociální péče
Krizové stredisko	Zařízení krizové pomoci
Liečebno-výchovné sanatórium	Ústav s výchovně-léčebným režimem
Profesionálna náhradná rodina	Smluvní rodina, profesionální pěstounská péče
Reedukačný detský domov	
Špeciálna základná škola internátna	Dětský domov se školou
Zariadenie pre matky s deťmi	
Reedukačný domov pre mládež	Výchovný ústav
Špeciálna základná škola	Zvláštní škola
Samostatná skupina	Rodinná skupina
Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny	
Ústavná starostlivosť (súdne nariadenie)	Ústavní výchova
Ústavná starostlivosť (náhradná inštitucionálna výchova)	Ústavní péče

Náhradní výchova, nebo náhradní péče?

Dilema

„Péče je mnohem vhodnější termín než výchova. Je širší a zahrnuje v sobě i výchovu. Navíc se v anglosaské literatuře používají termíny, ve kterých je tento pojem (foster family care, extrafamilial child care, residential care) zařazen.“ „Péče je dlouhodobá, celoživotní, týká se všech; výchovu si spojujeme především s dětmi.“ „Výchova? To je ideologický a dnes už i překonaný pojem. Cítíme z něj manipulaci. Dítě přece nejlépe ví, co potřebuje.“

„Pečovat, to je málo. Péče může mít (na rozdíl od výchovy) neosobní, pouze obslužný charakter. Bez výchovy není člověk člověkem.“ „Podívejte se na dnešní děti ve výchovných ústavech. Kolik z nich tam je proto, že nemají co jíst nebo co si obléct? Kolik z nich nemá rodiče? Jen pár. Co těmto dětem opravdu chybí, to je výchova.“ „Výchova je společným jmenovatelem práce pěstouna v rodině i vychovatele v některém dětském zařízení.“ „Výchova zahrnuje i péči, avšak pečovat lze i bez toho, že bychom vychovávali.“

Jana

Na Janu, sympatickou a hezkou osmačku, asi hned tak nezapomenu. Přišla k nám na dobrovolný diagnostický pobyt někdy v roce 1992. Jedná se o zaběhnutou formu terapeuticko-převýchovného pobytu pro děti s poruchami chování na žádost zákonného zástupce dítěte, kterou realizují diagnostická centra, léčebně-výchovná sanatoria a reedukační domovy. Délka pobytu je různá, závisí na typu a filozofii práce zařízení, spolupráci se žadatelem i dítětem, typu poruchy i stupni narušení.

Janin nástup byl výsledkem tlaku školy a sociální kurátorky. Základním problémem, o kterém jsme věděli, byl výrazně zhoršený prospěch i chování ve škole. Jana do školy moc nechodila, počet zmeškaných a „omluvených“ hodin byl poměrně vysoký. Začala se v noci potulovat, čas trávila s partou u alkoholu a cigaret.

Janina rodina byla úplná a velmi dobře situovaná; měli čtyřpokojevý byt v jedné z nejatraktivnějších čtvrtí. Jana neměla jen svůj pokoj, ale i televizi a počítač. Její o šest let starší sestra už s rodiči nežila; bydlela ve vlastní garsonce a pracovala na dráze. V Janině osobní a rodinné anamnéze jsme nenašli nic nestandardního, nic, co by bezprostředně vyvolávalo poruchy chování. Až na to, že...

Rodiče, podobně jako mnozí jiní potenciální podnikatelé deprivovaní socialistickým státním vlastnictvím, úspěšně zachytili porevoluční podnikatelský boom. Nedokázali se nabažit nabízených šancí a nenasytě se vrhali z jedné aktivity do druhé. Pracovali i šestnáct hodin denně. Neměli čas na odpočinek, na dceru, na rodinu... Jen na obchodní jednání měli čas vždycky. Tato „podnikatelská deprivace“, kterou překonávali, nebyla zdaleka jen jejich specifíkem. Po listopadové revoluci se stala novým významným fenoménem v rodinné anamnéze dětí s poruchou chování. Tento trend se udržel do poloviny devadesátých let.

Jana si čas organizovala sama. Kromě školy neměla žádnou jinou povinnost a vždycky měla peníze. Našla si partu, která na ni na rozdíl od rodičů měla čas. Cítila, že je pro partu důležitá.

Když se objevily první problémy, rodiče je bagatelizovali. Nechtěli je vidět, sami pro sebe je omlouvali, říkali, že „taková je dnes doba“ a že „z toho Jana vyrostne“. Psali jí omluvenky, našli jí jinou školu... To, že jejich dcera má problém, si připustili až ve chvíli, když se Jana dva dny neukázala doma. Zjistili, že je v nemocnici, má za sebou alkoholový excés a výplach žaludku. Až tehdy souhlasili, že nastoupí do speciálního výchovného zařízení.

Na režim zařízení se Jana adaptovala bez problémů. Ve škole se snažila a měla úspěchy, při výchovné činnosti se sice projevovala její lenost, ale obešlo se to bez konfliktů. Nejvíce jí trápilo, že se nemůže líčit, že nesmí nosit některé módní výstřelky a poslouchat hudbu z vlastního přehrávače. Zařízení jí „obralo“ o image a materiální zabezpečení – věci, na kterých stavěla svou hodnotu.

Pro rodiče byl Janin pobyt formálním splněním toho, co po nich chtěli ostatní; nechápali, že získali šanci zlepšit vztah s Janou. Nepřijali systém pravidel, která v zařízení platila, nedokázali se zamyslet nad smyslem svého podnikání. Neměli čas chodit na terapeutická sezení rodičovské skupiny. Rezignující postoj k Janině výchově výstižně ilustrují jejich slova: „To, že přijde domů alespoň ráno, i když má vypito, není tak špatné. Víme, že se jí nestalo nic vážného, že žije!“

Janu si z ústavu vzali domů, pobyt ukončili předčasně. Nebyla ale doma dlouho. Za půl roku přišlo soudní rozhodnutí, nařízení ústavní výchovy. Jana pak strávila další tři roky ve výchovném ústavu. Určitě se nepodařilo napravit všechny chyby, které ve výchově udělali její rodiče, ale Jana získala jiný pohled na svět, jiné životní hodnoty. Do jejího života vstoupil řád a získala profesní vzdělání.

Souvislosti

Naše řeč je plná ne zcela přesně definovaných pojmů. To, jestli si všichni myslíme o určité problematice to samé, není tak důležité, podstatnější je, jak pojem nebo problém chápe náš partner či protějšek. Proces vymezování pojmů nám jednak ulehčuje pochopení situace, o které hovoříme, jednak je základem pro dorozumění. Bez toho, že si vzájemně vysvětlíme, jak pojmy chápeme, se jen těžko můžeme domluvit.

Právnická zajímavá, jak určité pojmy definují zákonné normy. Zákony však nejsou v terminologii, kterou se v knize zabýváme, jednoznačné. Najdeme v nich ústavní výchovu, ústavní péči, náhradní péči i náhradní výchovu; pojmy ochranná výchova nebo výchovné opatření ve své nejednoznačnosti vnášejí do celé situace další zmatek. Ale kdyby pojmy užívané v legislativních dokumentech byly jednotné a jednoznačné, nestačilo by to. Nehovoří se v nich totiž o tom, jak zajistit zájem dítěte, který je, resp. měl by být tím nejvyšším kritériem při volbě výchovného opatření.

Pojmy *náhradní výchova* a *ústavní výchova* (používají se zpravidla jako synonyma) na jedné straně a *náhradní péče* či *ústavní péče* na straně druhé jsou v tomto případě ideálním modelem. Tendence upouštět od pojmu výchova a nahrazovat jej výrazem péče zřejmě souvisí s tím, že:

- výchova se do rozpadu „socialistického tábora“ ztotožňovala s vládnoucí ideologií a odmítnutí tohoto pojmu je jakýmsi projevem „osvobození“ či „vyrovnání se“ s minulostí;
- výchova je svým zdůrazňováním zodpovědnosti a vlastního podílu na řešení problému protikladem k současnému chápání individuální svobody;
- anglická odborná literatura, která je dnes v odborných kruzích nejrozšířenější, používá mnohem častěji než němečtí nebo španělští autoři, výraz *péče*;
- výchova až příliš „zavání“ školstvím, navíc má na Slovensku od roku 1996, kdy dětské domovy přešly do kompetence rezortu sociálních věcí, jistý rezortně-mocenský podtext.

Posledně jmenovaný fakt se v praxi promítl do toho, že byly např. po roce 1997 pedagogické porady v dětských domovech považovány za anachronismus, odstoupilo se od pojmu výchovná skupina a ideálem se stal ředitel-manažer zaměřený na ekonomické zabezpečení, a nikoliv na řízení výchovného procesu.

K objasnění pojmů výchova a péče můžeme využít „pomocné“ otázky:

- Co je smyslem výchovy? A kde je smysl péče?
- Může být výchova náhradní? A nejde více o náhradní péči než o náhradní výchovu?
- Je dětský domov opravdu domovem? Nebylo by lepší používat pojem ústavní výchova nebo rezidenciální péče než pojem náhradní ústavní péče?

- Můžeme najít společného jmenovatele pro pěstounství a aktivity realizované v dětském domově a zastřešit je jedním pojmem? Je jím víc péče, nebo spíše výchova?

V teoriích výchovy se setkáváme v podstatě s dvojím, přitom však ne protichůdným, vymezením cíle výchovy. Jedním cílem je člověk, který je šťastný, druhým je jedinec, který je připraven být nějak užitečný pro společnost a schopný společnost do jisté míry i měnit.

Chápeme-li výchovu jako proces rozvíjení osobnosti jednotlivce, jako cílevědomou činnost spojenou s předáváním a formováním určitých poznatků, schopností, hodnot a postojů, které jsou podstatné pro určení vztahu k sobě samému i k jiným lidem, k okolí a ke světu, je výchova nepochybně **primární**, nikoliv náhradní. Pojem „náhradní“ totiž obecně chápeme jako zastupující, rezervní, často dokonce ve významu nerovnocenný. Třeba ve sportu je náhradník tím, kdo zastupuje hráče ze základní sestavy. Tento kontext není v oblasti výchovy žádoucí.

Základní smysl péče je nepochybně trochu jiný. Jde v ní především o základní materiální a sociální zabezpečení dítěte (a v širším smyslu i klienta, seniora či bezdomovce, tedy všech „subjektů“ péče), které se ocitlo v náročné životní situaci. Střechu nad hlavou, oděv, stravu, základní zdravotní péči atd. V krajních situacích jde o opatrování. Myslíme si, že tento pojem je zcela namístě, pokud mluvíme například o bezvládných, nepohyblivých dětech s hlubokým mentálním postižením, které jsou umístěny v ústavech sociální péče.²

Taxová, J. (1967) i Archerová, C. (2001) názvy svých knih – *Výchovné problémy dětských domovů* a *Dítě v náhradní rodině* (s podtitulem *Nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině*) – nepřímou potvrzují, že prioritou v péči o děti, které vyrůstají mimo svou biologickou rodinu, není základní péče, ale výchova.

Takže se znovu ptáme, co může být náhradní – výchova, nebo péče?

„...v běžně užívaném právním termínu ‚náhradní výchova‘, pod kterým chápeme svěření dítěte do péče a výchovy výchovné instituci nebo člověku, který není biologickým rodičem, může být náhradní jediné péče. Výchova, která je vztahem člověka k člověku, nikdy nemůže být náhradní a výchova sama je buď primární, a to bez ohledu na to, kdo stojí na místě biologických rodičů, nebo jde o převýchovu – to pokud došlo k nějakému selhání primární výchovy.“

(Komárik, E., 1998, s. 103)

2 Ilustrativním příkladem je současná diskuse v Česku o možném přechodu dětských domovů a převýchovných zařízení pod řízení ministerstva práce a sociálních věcí. Právě uvědomování si možných důsledků vzbuzuje mezi odborníky v této oblasti obavu, že primárním obsahem práce nebude výchova a převýchova a že se z vychovatelů následně stanou „pečovatelé“, či dokonce opatrovatelé.

Jaký je tedy rozdíl mezi výchovou a péčí? Péče se zaměřuje především na „*uspokojování základních životních potřeb, potravy, oděvu, bydli, vzdělání apod.*“ (Komárik, E., 1998, s. 102). Je-li péče zabezpečením jednotlivce, výchova je jeho rozvíjením, tedy kvalitativním posunem. Rozvíjení psychických vlastností, funkcí a procesů nemůže být náhradní. Náhradní (v protikladu k přirozenému) může být jen prostředí, ve kterém dítě vychováváme.

Známý dětský psycholog Zdeněk Matějček v mnoha svých publikacích upozorňuje na to, že základními životními potřebami nejsou jen ty, které spočívají v péči, ale i další, spojené s výchovou; uvádí tyto potřeby:

- Potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů.
- Potřeba smysluplnosti světa, určité stálosti, pořádku a smyslu v podnětech.
- Potřeba jedinečných sociálních a emocionálních vztahů.
- Potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty.
- Potřeba otevřené budoucnosti, životních perspektiv.

Matějček, Z. (1992, s. 115–116)

Navzdory tomu, že sémanticky je pojem náhradní výchova nepochybně nepřesný, díky právnímu vymezení i odvozeným právním spojením (např. zařízení náhradní výchovy, profesionální náhradní výchova v rodině), ale především díky tomu, že jej používáme dlouhodobě a že je jednoduchý, je jasné, že ho chápeme jako péči o dítě a zejména jeho výchovu na základě rozhodnutí soudu, a to:

- v jiné než biologické rodině;
- v instituci k tomu určené.

I když v podstatě jde zřejmě mnohem více o komplementárnost pojmů a obsahu činností než o konflikt, není dilema „náhradní výchova, nebo náhradní péče“ zdaleka jen akademické. V tom, který termín preferujeme, se odráží to, zda:

- dítě vnímáme jako traumatizované, emocionálně a sociálně narušené, nebo přesně takové, jaké jsou ostatní děti;
- dítě je pro nás tím, kdo žil v těžkých ekonomicko-sociálních podmínkách a my musíme zabezpečit především tuto oblast, nebo vnímáme dítě především jako sociálně zanedbané;
- dítě chápeme jako konzumenta, spotřebitele našich aktivit, nebo někoho, kdo má velký potenciál a my máme plnit úlohu „katalyzátoru“, pomocníka v naplňování možností dítěte;
- organizace práce bude postavená tak, že vychovatel bude mít na starost spíše odbornou, nebo naopak servisní stránku činnosti;
- dítě je v zařízení pouze dočasně ubytováno, nebo je instituce místem jeho dočasného domova a citového zabezpečení;
- máme zájem o vychovatele – vysokoškolsky vzdělaného odborníka, který chápe psychiku dítěte i dynamiku skupiny, nebo nám stačí někdo, kdo bude pouze realizovat doporučení jiných odborníků;

- kritériem „vychovanosti“ dítěte bude více rozvoj jeho senzomotorických dovedností (např. sebeobslužných činností), nebo to bude více rozvoj funkcí kognitivních (např. paměti, vědomostí) a nonkognitivních (např. tvořivosti).

Naše priority a prostředí, v němž se výchova uskutečňuje, ovlivní, zda budeme více mluvit o náhradní rodinné výchově³, resp. náhradní rodinné péči, nebo o náhradní institucionální výchově či náhradní ústavní péči.

Často používáme termíny ústavní výchova nebo ústavní péče, a to jako synonyma k termínu náhradní ústavní péče. Soud nařizuje ústavní péči (dříve ústavní výchovu), ale také ukládá ochrannou výchovu; obě se uskutečňují v zařízeních náhradní výchovy⁴ a zařízeních sociální péče, nebo v profesionální náhradní rodině⁵.

Pojem **rezidenciální výchova (péče)**⁶ používaný jako synonymum pro náhradní ústavní péči u nás zatím není moc obvyklý, navíc se používá pro mnohem širší oblast, než jakou jsou dětské domovy, domovy sociálních služeb nebo zařízení náhradní výchovy. V tomto širším chápání – dlouhodobá ústavní péče – sem patří také domovy důchodců, zařízení sloužící k výkonu trestu nebo resocializační komunity pro lidi závislé na drogách.

Zejména v souvislosti s náhradní ústavní péčí se velmi často setkáváme s pojmy **reedukace, převýchova, resocializace a výchovné opatření** (to má v současnosti i legislativní a institucionální podobu). První z těchto pojmů se používá zejména ve spojení s oficiálním názvem zařízení náhradní výchovy – reedukačních domovů (předtím výchovné ústavy). **Reedukace** se tu chápe jako synonymum převýchovy. Považujeme to za problematické, a to ze dvou důvodů:

- Reedukace je jen část převýchovy (nápravné výchovy) spojená s tzv. přeučováním a úpravou stereotypů.
- Pro speciální pedagogiku je reedukace „*souhrn speciálněpedagogických aktivit zaměřených na rozvoj nevyvinutých schopností nebo na úpravu porušených schopností*“ (Vašek, Š., 1996, s. 32).

3 Chápeme ji nejen v právním smyslu (jako osvojení, pěstounství apod.), ale i v sociálněpsychologickém významu jako výchovu v rodině, v rodinném prostředí. V tomto smyslu sem patří i profesionální výchova v rodině a původní forma péče v Dětském městečku Zlatovce nebo v dětském domově při Dětském centru v Ružomberku.

4 V praxi je běžné, že děti s nařízenou ústavní výchovou (péčí) i ochrannou výchovou jsou umístěny společně v reedukačním domově.

5 Zákon NR SR č. 305/2005 Z. z. používá pojem „zařízení výkonu ústavní péče“.

6 Tento pojem se používá zejména v americké a anglické odborné literatuře. Na Slovensku ho používá V. Labáth např. v monografii *Rezidenciálna sociálna práca*. V české literatuře se setkáváme se synonymním pojmem **ústavní péče** (Matoušek, O., 1995). Problém tohoto pojmu je v tom, že přesahuje oblast náhradní výchovy.

Převýchovu chápeme jako „nápravnou“ výchovu. „...začíná konstatováním, že někde ve výchově došlo k selhání, jehož výsledkem je to, že dítě se od vrstevníků liší v některých vývojových oblastech a tyto rozdíly mu nedovolují žít tak, jako žijí ostatní lidé“ (Komárik, E., 1998, s. 124). Výchova i převýchova mají podobné cíle. Převýchova usiluje o změny ve třech základních oblastech:

- v oblasti prožívání (emocionální narušení),
- v oblasti pochopení vlastního chování (náhled, změna hodnot i postojů),
- v oblasti změny chování (proměna směrem k společensky uznávané normě, chování v souladu s ní).

K pojetí převýchovy se hlásíme (Komárik, E., 1998; Pytka, L., 2001) ve třech úrovních:

- převýchova prostřednictvím sociální opory,
- převýchova prostřednictvím „rekonstrukce“ osobnosti,
- převýchova pomocí přeučování (učení se novým schopnostem a dovednostem).

Ve výchovných zařízeních řešíme otázku kritického nedostatku materiálního zabezpečení dítěte pouze výjimečně. Zajímají nás spíše problémy související s poruchami chování a prožívání dítěte, řešíme optimální organizaci činnosti, snažíme se vybrat co nejlepší postupy (výchova, převýchova, psychoterapie), které by nás dovedly k pozitivním změnám. To je základ. Ústavní, resp. náhradní péče by bez těchto věcí byla jen jednoduchou izolací, oddělením „problémového“ jedince od společnosti.

Resocializace je součástí převýchovy, je jejím cíleným završením; spočívá v tom, že jedinec, který dříve sociálně selhával a nedokázal se správně zařadit do společnosti, se postupně učí správnému sociálnímu chování. Součástí tohoto procesu je příprava na návrat do normální, běžné společnosti a zároveň i příprava společnosti (rodiny, školy...) na přijetí člověka, který nějakým způsobem selhal.

Výchovné opatření je právní pojem promítající se do zákonné normy; má dvojí podobu. O první rozhoduje sociální úřad. Určí jednotlivci konkrétní podmínky (různá omezení, povinnost navštěvovat terapeutickou komunitu apod.), které by měly podpořit jeho zdravý vývoj. Druhá podoba, výchovné opatření soudu, jde ještě dál – může dítě až na šest měsíců vyjmout z nevhodného prostředí a umístit je do vybraného zařízení. (V České republice se uložení výchovného opatření řídí Zákonem o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb. Pozn. red.)

Výchovné opatření se váže k **poruše chování**; tou jsou nevhodné formy chování, které se buď mohou vyskytovat samostatně, nebo se kombinují:

- se sociálním narušením (porušování právních a morálních norem, např. krádeže, útěky z domova),

- s emocionálním narušením (např. agrese, deprese, úzkost),
- s vývojovým narušením v dětství a dospívání (např. porucha opozičního vzoru, specifické poruchy učení).

Shrnutí

Legislativa není v pojmenování situace dítěte vychovávaného mimo svou biologickou rodinu jednoznačná. Shodu najdeme v tvrzení, že dítě je v náhradním výchovném prostředí. V něm se mu dostává⁷ nejen péče, ale také výchovy. Navzdory teoriím, podle kterých zřejmě ani jedna z nich nemůže být náhradní, se tyto pojmy v praxi paralelně používají.

Pojem náhradní výchova, jak jej chápeme v kontextu této knihy, zastřešuje:

- náhradní rodinnou výchovu (náhradní výchovu v rodině),
- náhradní ústavní výchovu.

Tento jednoduchý, známý a srozumitelný pojem velmi dobře umožňuje tvořit odvozené pojmy a spojení (např. převýchova, nevýchovný, ochranná výchova). Legislativa jej využívá ve spojeních profesionální náhradní výchova v rodině, zařízení náhradní výchovy, výchovná opatření, ochranná výchova apod. Neredukuje problematiku na trénink sociálních dovedností, ale dává jí vyšší smysl, „polidštuje“ ji.

Tabulka č. 2 Péče, nebo výchova?

Proč NE péče	Proč ANO výchova
Péči (i opatrování) poskytuje subjekt objektu, je to převážně jednosměrná aktivita, objekt je většinou pasivní.	Výchova je obousměrná a oboustranná aktivita.
Péče je vztahem nezávislého a závislého jedince.	Pouze nezávislý vztah umožňuje naplňovat humanistické cíle výchovy.
Péče v sobě nemá rozměr osobního růstu.	Výchova má rozměr osobnostního růstu.
Péče se zaměřuje především na biologické potřeby.	Výchova je zaměřena zejména na zabezpečení psychologických a sociálních potřeb.
V popředí stojí materiální hodnoty.	V popředí stojí etické hodnoty.
Ve vztahu poskytovatel–klient není nijak významně vnímaná role ženy a muže.	Ve vztahu vychovatel–dítě se role ženy a muže vzájemně doplňují.
Pojem péče je možné propojit s rolí „pečovatele“.	Pojem výchova je možné propojit s rolí vychovatele.

⁷ Pozoruhodné je už samo slovní spojení – péče se na rozdíl od výchovy poskytuje.

Dysfunkční rodina, nebo (dys)funkční instituce?

Dilema

„I ‚špatná‘ rodina je lepší, než dobrý dětský domov!“⁸ „Každá instituce náhradní výchovy je dysfunkční!“ „Dítě by mělo být co nejdéle ve své rodině, umístění do instituce je krajním řešením!“ „Všechny děti by měly jít do rodin a dětské domovy by se měly zrušit – děti se tam nic dobrého nenaučí a jen se zkaží od ostatních!“ „Na co máme dětské domovy? V některých zemích taková zařízení nemají!“⁹ „Čím dřív se dítě dostane z nefunkční rodiny do nějaké instituce, tím je to pro něj lepší!“ „Děti se dostávají do zařízení moc pozdě; bývají ve špatném stavu a jsou tak velké, že se jim už nedá moc pomoci!“ „Nezodpovědným rodičům dáváme nové a nové šance. Co ale vyroste z dítěte, které žije v patologické rodině? Další nezodpovědný rodič!“ „Moderní ústavy už nezpůsobují psychickou deprivaci dítěte, není to v nich tak špatné, jak se traduje!“¹⁰

- ⁸ Vocilka, M. (2001) uvádí, že někteří připisují autorství tohoto výroku Z. Matějčkovi. Konstatuje, že se jej na to zeptal během osobního rozhovoru. Z. Matějček odmítl nejen autorství, ale i takto formulovanou tezi.
- ⁹ Zkušenosti ze zemí, kde mají zařízení podobná našim dětským domovům, ukazují na mnohá úskalí takového jednoznačného a krajního řešení.
- ¹⁰ Navzdory tomu, že tyto dvě skupiny výroků nabízejí diametrálně odlišné pohledy a postoje spojené zejména se začátkem devadesátých let minulého století, kdy náhradní výchova ztratila charakter „státního monopolu“, setkáváme se s nimi dodnes.